

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Een toevalsvondst aan de Fonteindreef te Tongeren

Onderzoeksrapport van een archeologische toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Een toevalsvondst aan de Fonteindreef te Tongeren.
Onderzoeksrapport van een toevalsvondst.

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 232

AUTEURS

Alain Vanderhoeven, Geert Vynckier & Brigitte Cooremans

JAAR VAN UITGAVE

2022

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Gonda Callaert

OMSLAGILLUSTRATIE

Vondsten concentratie en zicht op het profiel
Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Alain Vanderhoeven

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution
4.0 International License. To view a copy of this license, visit
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/JYHJ6560>
ISSN 1371-4678
D/2022/3241/253

EEN
TOEVALSVONDST
AAN DE
FONTEINDREEF TE
TONGEREN

Onderzoeksrapport van een
archeologische toevalsvondst

ALAIN VANDERHOEVEN, GEERT VYNCKIER & BRIGITTE COOREMANS

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT	5
2	AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK.....	6
3	HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK.....	8
3.1	BESCHRIJVING	9
3.2	ANALYSE VAN EEN ZEEFMONSTER VOOR PLANTAARDIGE RESTEN	11
4	INTERPRETATIE EN CONCLUSIE.....	12
5	BIBLIOGRAFIE	14

1 ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT

Tongeren 2014 Fonteindreef: TO14FO

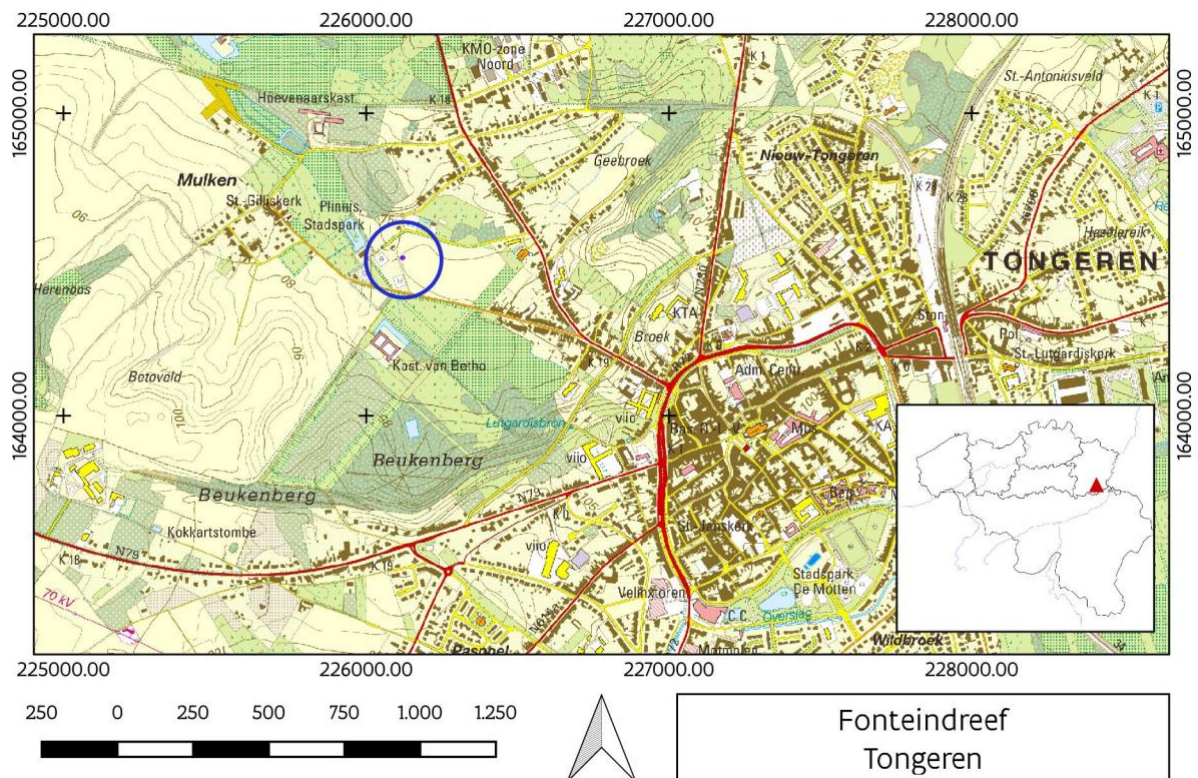
Uitvoerder	agentschap Onroerend Erfgoed
Veldwerkleider en erkenningsnummer erkende archeoloog	Alain Vanderhoeven OE/ERK/Archeoloog/2015/00001
Beheer en plaats van geregistreerde data en opgravingsdocumentatie	Archief – agentschap Onroerend Erfgoed – Gustaaf Levisstraat 45, 1800 Vilvoorde Herman Teirlinck gebouw, Havenlaan 88bus5, 1000 Brussel
Beheer en plaats van vondsten en monsters	Depot – agentschap Onroerend Erfgoed – Gustaaf Levisstraat 45 1800 Vilvoorde
Dossier- en vergunningsnummer	8-2014-014 en 2014/092
Site-naam	TO14FO (Tongeren 2014 Fonteindreef)
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, plaats)	Limburg–Tongeren–Fonteindreef
Kadasterperceel (gemeente, afdeling, sectie, perceelnummer(s))	Tongeren, 7e afdeling, sectie A, perceelsnummer(s) 618F, 656H en 657C
Bounding Box	Punt 1: X: 226115.57m Y: 164520.76m Punt 2: X: 226123.60m Y: 164524.78m
Begin- en einddatum van uitvoering van het onderzoek	03/03/2014 – 04/03/2014 (terreinwerk)
Administratief toezicht	agentschap Onroerend Erfgoed: Steven Mortier

Rapportage	Alain Vanderhoeven, Geert Vynckier en Brigitte Cooremans
Terreinwerk	Alain Vanderhoeven Jos Wijnants Rudi Roosen
Fotografie	Alain Vanderhoeven
Opmetingen	Alain Vanderhoeven
Tekenwerk en plannen	Sylvia Mazereel Johan Van Laecke

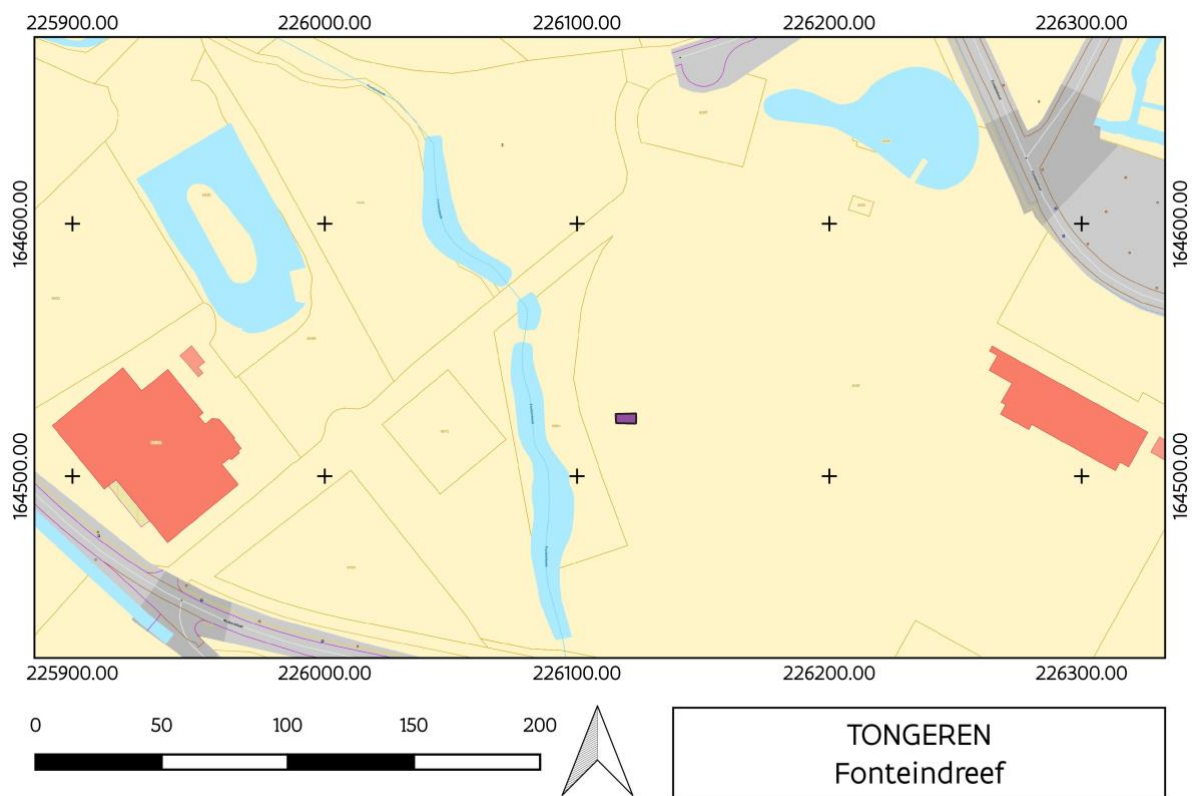
2 AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK¹

Op zondag 02/03/2014 meldde dhr. Jan Box de toenmalige Tongerse stadsarcheologe Hadewijch Van Rechem (+) en het agentschap Onroerend Erfgoed de ontdekking van vermoedelijk Romeinse resten tijdens werken aan de Fonteindreef/Oude Fonteinweg te Tongeren (fig. 1 en 2). Daar werd op dat ogenblik, na afbraak van de gebouwen van het failliet verklaarde themapark 'Het Land van ooit', het Pliniuspark aangelegd. De waarneming gebeurde tegen de avond. Het betrof een grijskleurig grondspoor en verspreide vondsten, met name vuursteen-, dakpan- en aardewerkfragmenten. Het spoor en de vondsten kwamen aan het licht tijdens de afgraving van aangevulde gronden tot op vrijwel het niveau van de natuurlijke ondergrond.

Figuur 1: situering van de vondstlocatie op het topografische plan. (AGIV)

¹ Bij het opstellen van dit verslag kregen we assistentie van Jan Box (vondstmelder) en Steven Vandewal (stadsarchivaris Tongeren) waarvoor onze dank.

Figuur 2: situering van de vondstlocatie op het GRB. (AGIV)

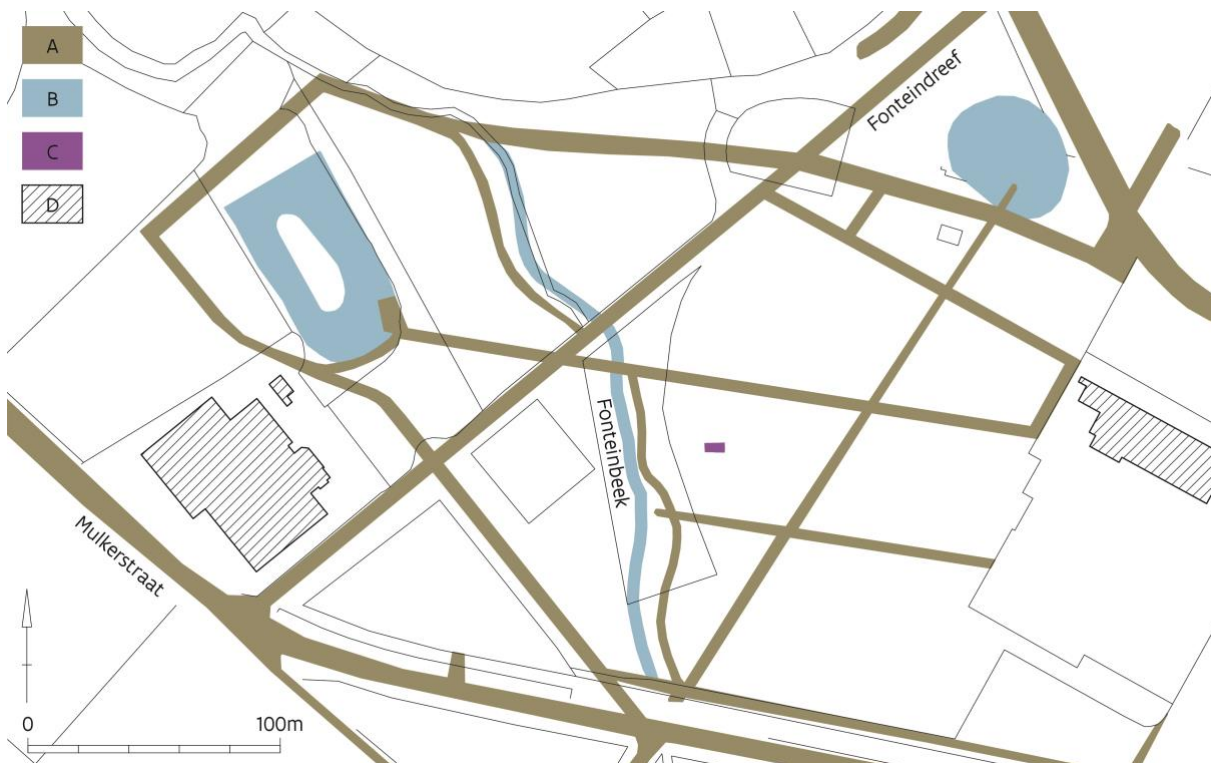

3 HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

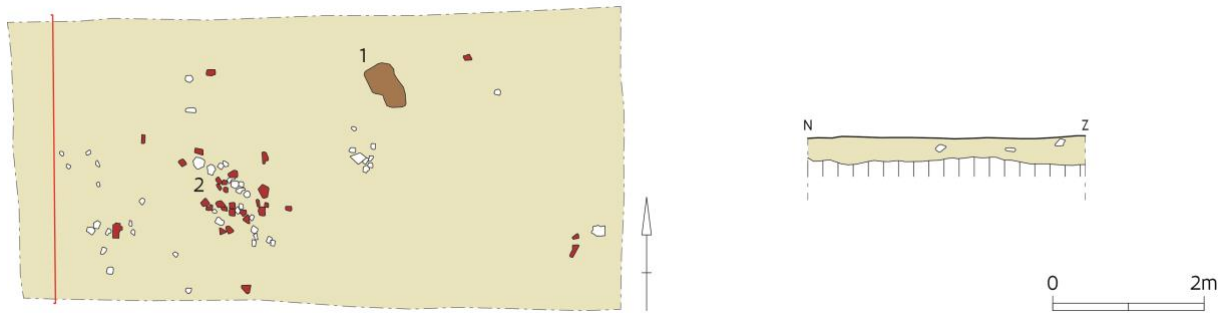
Op maandag 03/03/2014 en dinsdag 04/03/2020 werd op de vindplaats een zone afgebakend, met daarin een werkvlak, aangelegd op het niveau waarop de week voordien het terrein was afgegraven (fig. 3). Het zo gecreëerde werkvlak had de vorm van een rechthoek van ca. 4 x 8 m (fig. 4 en fig. 5).

Figuur 3: overzicht van de toevalsvondstregistratie. (© agentschap Onroerende Erfgoed)

Figuur 4: kadaster met inplanting van de onderzochte zone: A: wegen en paden; B: Fonteinbeek en vijvers; C: ligging van het onderzochte werkvlak; D: gebouwen. (© agentschap Onroerend Erfgoed)

Figuur 5: vlak- en profieltekening van de onderzochte zone.

3.1 BESCHRIJVING

Slechts op één plek tekende zich een wat donkerdere verkleuring af, die na couperen maar enkele cm diep was en bijgevolg geen uitgraving kon geweest zijn. Het spoor was voor het overige vondstenloos (fig. 5: 1). Verspreid over het gehele werkvlak kwamen kleine hoeveelheden vondsten aan het licht (fig. 6). Het betrof fragmenten vuursteen, kiezel, Romeinse dakpanfragmenten en een klein aantal extreem verroeste fragmenten van Romeinse ijzeren nagels. Ander materiaal werd niet aangetroffen, maar kan wel vermoed worden. De vondstmelder Jan Box had immers enkele dagen voordien een fragment van een Romeinse wrijfschaal en (post)midleleeuwse aardewerkfragmenten herkend. De verspreiding was onregelmatig.

Figuur 6: overzicht van het werkvlak (© agentschap Onroerende Erfgoed).

Slechts éénmaal tekende zich een meer uitgesproken concentratie af (fig. 5: 2 en fig. 7). Dit laatste moeten we als een toeval beschouwen. De concentratie werd immers niet door de aanwezigheid van één of andere uitgraving afgebakend. Het vondstenspectrum kan bijgevolg als typisch voor de gehele vrijgelegde laag beschouwd worden. Deze laag bestond uit grijsbruine zandige leem, waarin naast voornoemde vondsten nog kleine houtskoolfragmenten zichtbaar waren. Aan de zuidelijke/noordelijke korte zijde van het werkvlak werd een profiel aangelegd om naar de diepte van

het nog bewaard gedeelte van de laag zandige leem te peilen (fig. 5 en fig. 8). Uit dat profiel bleek dat de laag in de onderzochte zone nog een dikte van ca. 10 à 15 cm had en rustte op de natuurlijke ondergrond die uit geelkleurig zand bestond. De geringe dikte van het bewaard gebleven pakket zandige leem kondigde zich al in het werkvlak aan. Daarin waren regelmatige sporen van bioturbatie (mollengangen) zichtbaar, gevuld met het gele zand van de natuurlijke ondergrond. Overigens was in het profiel geen spoor van een oude bodem bewaard, waaruit blijkt dat er een belangrijke afgraving had plaatsgevonden voor de laag zandige leem met verspreid vondstmateriaal er gedeponeerd werd.

Figuur 7: vondstconcentratie
(© agentschap Onroerende Erfgoed).

Figuur 8: overzicht van het profiel (© agentschap Onroerende Erfgoed).

3.2 ANALYSE VAN EEN ZEEFMONSTER VOOR PLANTAARDIGE RESTEN

In het vlak werd een zeefmonster van 10 liter grond genomen, dat vervolgens op een zevenstel met maaswijdten van 5 mm, 2 mm en 0,5 mm nat werd uitgezeefd. De gedroogde residus werden vervolgens uitgezocht op plantaardige macroresten. Er werden hoofdzakelijk onverkoelde plantaardige resten aangetroffen (tabel 1). Gezien de bewaringswijze en soortensamenstelling moet het materiaal als recent en intrusief beschouwd worden.

Spoor	zonder	
Inventaris	nummer	
Mogelijke gebruiksplanten		
<i>Secale cereale</i>	x	rogge
Wilde planten		
<i>Aphanes arvensis</i> (ov)	x	grote leeuwenklauw
<i>Betula</i> sp. (ov)	x	berk
<i>Capsella bursa-patoris</i> (ov)	x	herderstasje
<i>Chenopodium album</i>	x	melganzenvoet
<i>Chenopodium album</i> (ov)	x	melganzenvoet
<i>Chenopodium ficifolium</i> (ov)	x	stippelganzenvoet
<i>Daucus carota</i> (ov)	x	wilde peen
<i>Mentha aquatica/arvensis</i> (ov)	x	water- en/of akkermunt
<i>Polygonum aviculare</i> (ov)	x	varkensgras
<i>Rubus</i> sp. fr.	x	braam
<i>Rumex</i> sp.	x	zuring
<i>Rumex</i> sp. (ov)	x	zuring
<i>Urtica dioica</i> (ov)	x	grote brandnetel
takjes/worteltjes (ov)	x	

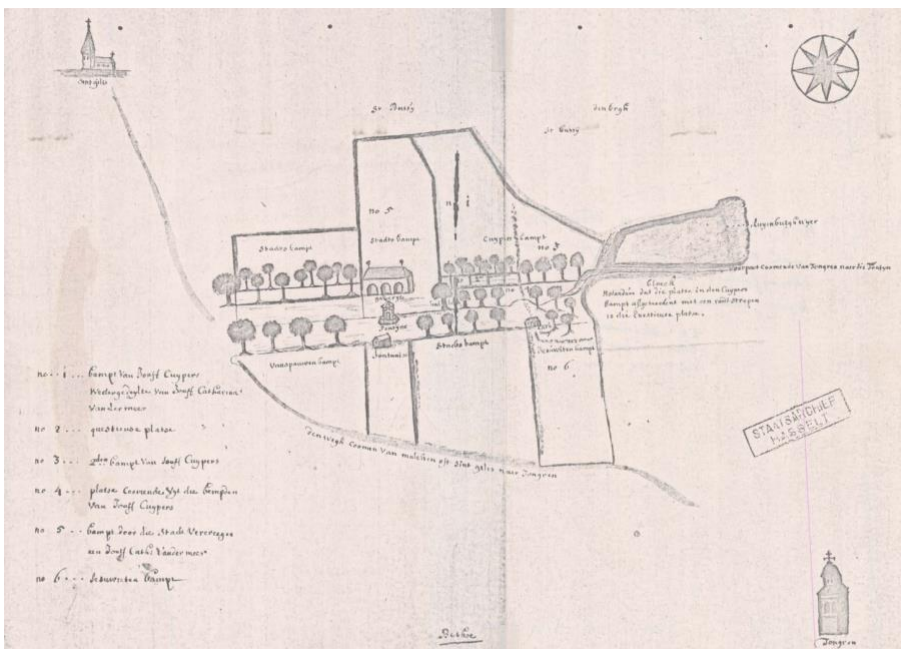
Tabel 1: inventaris van de plantaardige macroresten uit een 10 liter monster uit de aangetroffen ophogingslaag. De resten zijn verkoold, tenzij anders aangegeven (ov).

4 INTERPRETATIE EN CONCLUSIE

Uit de voorgaande beschrijving van de vindplaats en uit de analyse van het zeefmonster blijkt dat we te maken hebben met het laatste restant van een ophogingslaag, relatief recent aangebracht, nadat er voordien al een afgraving had plaatsgevonden. Wanneer deze activiteiten gedateerd moeten worden is niet meer te achterhalen. Het terrein heeft de jongste eeuwen een betrekkelijk bewogen gebruiksgeschiedenis gekend.

De site wordt al eeuwenlang geïdentificeerd met een geneeskrachtige bron, vermeld door Plinius de Oudere en door hem in de *civitas Tungrorum* gelokaliseerd². Deze vereenzelving is evenwel niet onbetwist³. Ook Spa maakt aanspraak op identificatie met de door Plinius vermelde bron. De oudste vermeldingen van infrastructuur op de site van de huidige Pliniusbron dateren uit de 18de eeuw. Een tekening uit die tijd, nu bewaard in het Rijksarchief te Hasselt, toont een gebouw, te midden van met bomen afgezette dreven (fig. 9). Wellicht was dit het gebouw dat in 1829 dermate in verval was geraakt, dat het Tongers stadsbestuur besliste het door een drankhuis of casino, een gebouw in classicistische stijl, te vervangen (fig. 10). In de daaropvolgende jaren liet de stad bijkomende verfraaiingswerken uitvoeren, maar in de tweede helft van de 19de eeuw geraakte de site weer in verval. In 1918 werd er een limonadefabriek opgericht, die op haar beurt weer een neergang kende. In 1971 liet de stad Tongeren het historische gebouw in classicistische stijl afbreken. Op het terrein verschenen toen onder meer een tennishal en een camping. De laaggelegen terreingedeelten werden aanzienlijk opgehoogd met sterk vervuild stadspuin. Begin 21ste eeuw werd vervolgens het themapark 'Het Land van ooit' aangelegd, dat evenwel geen lang leven beschoren was. Het park ging spoedig failliet en de site bleef enige tijd ongemoeid, tot beslist werd er een stadspark en zwembad aan te leggen⁴. Deze werken waren de aanleiding voor de vondstmelding.

Figuur 9: 18de-eeuwse plattegrond van de Pliniusbron (© Rijksarchief Hasselt).

² Plin., Nat. Hist. XXXI, 8, 12.

³ Het vroegste historisch overzicht is van de hand van Driesen (1856), waarvan later een samenvatting en aanvulling werd gepubliceerd (Meyers 2001).

⁴ In het kader daarvan werd een archeologienota opgesteld (Klerkx & Cammaer 2012).

Figuur 10: foto van de Pliniusbron in de eerste helft van de 20ste eeuw (© Stadsarchief Tongeren).

De Fonteinbeek die de site relatief dichtbij het onderzochte werkvlak doorkruist, werd in de loop der jaren herhaaldelijk gekanaliseerd. Het gehele terrein bevat resten van rioleringen, drainages en resten van andere nutsleidingen. Op het eerste gezicht is de kans op het aantreffen van sporen uit het verre en nabije verleden gering.

Maar inmiddels heeft de archeologische begeleiding van de aanleg van 'Het Land van Ooit' heel wat sporen uit het verleden aan het licht gebracht⁵. Het hele gebied werd aan een archeologisch bureauonderzoek, een boorcampagne en een verkennend proefsleuvenonderzoek onderworpen, maar alleen de zone waar het hoofdgebouw van het themapark zou verschijnen, werd opgegraven. Deze opgraving werd aansluitend nog uitgebreid met een toevalsvondstregistratie⁶. Uit diverse prehistorische en historische perioden werden vondsten en sporen aangetroffen. In chronologische volgorde betreft het verspreide vondsten uit het midden paleolithicum, een nederzetting van een Federmesser cultuur, andermaal verspreide vondsten uit het midden neolithicum, spiekers en ondergrondse silo's uit de ijzertijd, een greppel uit de Romeinse tijd, ontginningsporen uit de late middeleeuwen en mogelijk een geschutstelling.

Ondanks de vele verstoringen die het terrein in het recente verleden heeft ondergaan dienen we bij toekomstige werken op onze hoede te zijn voor de aanwezigheid van prehistorische en historische sporen en vondsten. Om die reden is de toevalsvondstregistratie van 2014 een gerechtvaardigde onderneming geweest, teneinde de kans niet te verspelen het onvermoede alsnog te leren kennen.

⁵ Nales & Bink 2005; Bink 2007.

⁶ Vynckier 2006.

5 BIBLIOGRAFIE

BINK M. 2007: *Tongeren. Plinius-terrein. Archeologisch onderzoek van resten uit het laat paleolithicum, de ijzertijd en de nieuwe tijd*, BAAC Rapport 06.177, 's-Hertogenbosch/Deventer.

DRIESEN F. 1856: La fontaine de Pline à Tongres, *Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg* 3, 61-112.

KLERKX L. & CAMMAER C. 2012: *Archeologische prospectie met betrekking tot de inrichting van de Fonteinbeek en de Ruischenbergwijer op de voormalige Pliniussite. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van NV Plinius*, ARON Rapport 157, Sint-Truiden.

MEYERS A. 2001: De Pliniusfontein te Tongeren. Samenvatting van het artikel van de heer François Driesen verschenen in BSSL III (1856) blz. 67-97 en annex blz. 105-118, *Tongerse Annalen* 15, 2, 27-27.

NALES T. & BINK M. 2005: *Tongeren. Plangebied De Locht - Hasseltsesteenweg - Mulkerweg, Fase 1. Inventariserend archeologisch veldonderzoek: A: Karterende fase; B: Waarderende fase*, BAAC Rapport 04.259 en 05.113, 's-Hertogenbosch/Deventer.

Plin., Nat. Hist. XXXI, 8, 12 = JONES W.H.S. (trad.) 1963: *Pliny Naturalis History VII. Books 28-32*, The Loeb Classical Library 418, Cambridge Mass./London.

VYNCKIER G. 2006: *Activiteiten VIOE-Tongeren ter hoogte van de hoofdparking op het Pliniusproject te Tongeren*, Tongeren/Brussel.

